ETO: 821.511.141(497.113)-4 CONFERENCE PAPER
821.511.141:05

HORVÁTH FUTÓ HARGITA

MÓRICZ ZSIGMOND ISKOLA-NARRATÍVÁI

(1920: a *Légy jó mindhalálig* a Nyugatban)

The School-narratives of Zsigmond Móricz

(1920: *Légy jó mindhalálig* /*Be Good until Death*)

A tanulmány azt a problematikát járja körül, hogy Móricz Zsigmond iskola-narratívái, a *Légy jó mindhalálig*, a befejezetlenül maradt *Kamaszok*, a *Forr a bor* és a *Bál* című regények, amelyeket az 1931-ben az Athenaeum Kiadónál megjelent *Forr a bor* című regény hátlapján egy hirdetés sorozatként jelentett be, olvashatók-e egymásra vonatkozó, összefüggő epikai szerkezetként, kontinuumként. Az írás második része Gaston Bachelard térpoétikája alapján vizsgálja az iskola tárgyvilágának funkcióját a *Légy jó mindhalálig* című regényben.

Kulcsszavak: iskola-narratíva, regényciklus, autotextualitás, tárgyvilág, tárgyak funkciója, Gaston Bachelard térpoétikája, színszimbolika, a fiók és láda belső perspektívája, ideiglenesség-érzés, vágytárgyak

Móricz Zsigmond 1931-ben az Athenaeum Kiadónál megjelent, *Forr a bor* című regényének hátlapján egy hirdetés olvasható, amely a móriczi iskola-narratívákat cikluskénti jelenti be: „MÓRICZ ZSIGMOND NAGY REGÉNYCIKLUSA: *Légy jó mindhalálig*, *Kamaszok* (Sajtó alatt), *Forr a bor*. Egy ifjú lélek fejlődése. A második, ötödik és nyolcadik gimnázium éveiben. A zsendülő érzés, a felvillanó gondolat és az alkotó vágy korszakainak regényei."[1]

A ciklus első darabja, a *Légy jó mindhalálig* 1920-ban jelent meg folytatásban a Nyugatban, könyv alakban pedig 1921-ben az Athenaeum kiadásában. Az első kritikák diákregényként, gyermekregényként jelölték meg. Király György diákregényként értelmezi, de megjegyzi, hogy Móricz regénye teljesen eltér az „aránylag könnyebb fajsúlyú"[2] diákregények sémájától, hőse ugyanis „az eminensek között van, kitűnő tanuló, az átlag diákregényekben

[1] Móricz Zsigmond: *Forr a bor*. 1931, 288. l.
[2] Király György: *Légy jó mindhalálig*. Nyugat, 1921. 2., 88. l.

a nem szimpatikus típus."[3] 1924-ben Harsányi Zsolt is „Móricz gyerekregényéről"[4] ír kritikát a Nyugatban. A regény befogadásáról Móricz Virág azt írja, apja „csodálkozott rajta, hogy az olvasók elfogadták ezt a regényt egy kisfiú történetének."[5]

A Nyugat 1925 őszén bejelenti a *Légy jó mindhalálig* folytatását: „A Nyugat október 1-jei számában kezdjük meg Móricz Zsigmond *Kamaszok* című új regényének a közlését. Móricz Zsigmond legharmonikusabb regénye, a *Légy jó mindhalálig* témakörébe visszatérve, a *Kamaszok* a gyermeki lélek fejlődésének egy következő korszakát adja. A *Kamaszok* története is, mint a *Légy jó mindhaláligé*, egy kollégium körében folyik, a regény tárgya a 15–16 éves fiúk lelki válsága."[6] Móricz a *Kamaszok* regénytervezetéről 1925 augusztusában ezt írja Magoss Olgának: „... írok most egy regényt, amelyben a tizenöt éves gyermekek lelkében végbemenő roppant szerencsétlenségeket írom meg. Azt a pillanatot, amikor a férfivá vagy nővé váló gyermek kiábrándul az apjából, az anyjából, a felnőttekből, mert rajtakapja őket a csaláson: azon, hogy vizet prédikálnak és bort isznak, hogy erkölcsre, modorra, s önuralomra tanítják a gyermekeiket, s ők maguk erkölcsteleneknek, vadaknak s beszámíthatatlanoknak tűnnek fel a gyermeki lélek abszolút ítélete előtt."[7]

A *Kamaszok*at a Nyugat 1925. október 1-jén el is kezdte közölni, négy rész jelent meg a lap 18–21. számában. A mű befejezetlen maradt. Az utolsó közlésben, a Nyugat 21. számában a hogy kötőszónál fejeződik a szöveg: „Mikor javában szenvedett és szégyellte magát, felismerte a sötétben a fiát, aki reszketve, egy ingben, mezítláb áll előtte. Ingerülten intett neki, hogy (Folyt. köv.)"[8] A 22. számban a folytatás helyett a következő hír jelent meg: „Móricz Zsigmond: *Kamaszok*. Móricz Zsigmondot betegsége egyelőre – remélhetőleg csak rövid időre – megakadályozza abban, hogy regénye második részének közlését megkezdhesse."[9] A Nyugat közli Móricz levelét is: „Kedves barátaim, betegségem egyelőre, remélhetőleg csak rövid időre, megakadályoz abban, hogy regényem második részét megkezdjem. Természetes, hogy addig sehol egy sorom nem jelenik meg, míg a regényt nem folytathatom. Ezzel tartozom a Nyugatnak s a húsz évnek, melyet együtt átverekedtünk, jóban, rosszban. 1925. XI. 28. Móricz Zsigmond."[10] A *Kamaszok* 1928-ban továbbra is töredékként jelent meg könyv alakban az *Ágytakaró* című regénnyel és az

---

[3] I. m., 88–89. l.

[4] Harsányi Zsolt: *Légy jó mindhalálig*. Nyugat, 1924. 4., 283. l.

[5] Móricz Virág: *Apám regénye*, 213. l.

[6] Az 1925. évi III. kötet 212. lapja után a hirdetések között olvashatjuk a közleményt. Idézi Kováts Dániel: *Móricz Zsigmond és Sárospatak*, 161. l.

[7] *Kardosné Magoss Olgának*, 1925. aug. 13. = *Móricz Zsigmond levelei I*. Sajtó alá rendezte F. Csanak Dóra, 186. l.

[8] Nyugat 1925/21. 362.

[9] Nyugat 1925/22. 449.

[10] Nyugat 1925/22. 449.

író több elbeszélésével együtt.[11] Móricz ebben a kiadásban befejezi az utolsó mondatot: „Ingerülten, bal kezével intett neki, hogy menjen el. Ahogy Noé befedezte magát a gyermeke előtt. – És most vége az életemnek – mondta magában, s elmosolyodott, mint az üdvözültek."[12]

A Nyugat 1930. évi 19. számában az alábbi hirdetés informál a *Légy jó mindhalálig* folytatásának egy újabb változatáról, a *Forr a bor* közlésének indításáról: „Móricz Zsigmond a mai számban kezdi meg a *Forr a bor* c. regényét, mely a *Légy jó mindhalálig* folytatása és befejezése."[13] A *Forr a bor* publikálását az 1930. októberi számban indítja a folyóirat. A főszereplőt ebben az edícióban Zalatnay Lacinak, bátyját, az iskolaigazgatót, Zalatnay Pálnak hívják. Kováts Dániel kutatásai szerint Móricz 1931-ben ezt a történetet folytatja a *Matura* című kisregényében, amely a Pesti Naplóban jelent meg folytatásokban: „Ennek ugyancsak Zalatnay Laci a főszereplője. Kötetben e két kisregényt 1931-ben együtt adja ki az Athenaeum a 2 pengős regények sorozatában. Ebben a változatban már Nyilas Misinek nevezi hősét az író, Isaák Gézának az igazgató-nagybácsit."[14] Kováts Dániel megállapítása csak a nagybácsival kapcsolatban igaz, a diákot ugyanis a regény e változatában egyes szöveghelyeken Lacinak, más helyütt Misinek nevezi a narrátor.[15] Ezt a hibát Móricz 1939-ben, a regény átírásakor kijavítja.

A fenti regényeknek Móricz megírta a drámaváltozatát is. A *Légy jó mindhalálig* című drámát 1929-ben vitte színre a Nemzeti Színház: „A regény sokszálú cselekményét hiánytalanul sikerült átmentenie a drámába, melyben nemcsak az eredeti bonyodalom fonala, de a regény nagy humanista mondanivalója, lírai hevülete is teljességgel megtalálható. A probléma nem hagyja nyugton, újra és újra elővesszi Nyilas Misi alakját. Az 1926–34 között keletkezett *Kamaszok* és a *Forr a bor* (Nemzeti Színház, 1936) bizonyítják, hogy a gyermekhős konfliktusaiban, felismeréseinek ábrázolásában olyan művészi anyagot talált, amellyel nagyon fontos, lényeges dolgot tud mondani a világról. A *Kamaszok*ról maga jegyzi fel: »a diákélet csak keret; az emberek nem értik meg a fiatal lelkeket, a nagy álmokat«."[16]

A *Forr a bor*t 1935-ben a *Bál* című regény követte. Nyilas Misi, a *Bál* főhőse, a Segélyegylet elnöke, irodát kap a portásfülke mellett, és megpróbál segíteni az iskola szegény diákjain. Móricz naplójegyzetei arról tanúskodnak, hogy az író ezt a szöveget már megírásakor a *Forr a bor* közepére tervezte:

---

[11] Kováts Dániel: Móricz Zsigmond és Sárospatak. 173.

[12] Móricz Zsigmond: *Kamaszok = Kisregények II.* 188.

[13] *A Nyugat hírei.* Nyugat 1930/19. VIII. oldal

[14] Kováts Dániel: *Móricz Zsigmond és Sárospatak.* 163.7

[15] Erre vonatkozó idézetek: „Ebben a percben nyílt az ajtó és Nyilas Mihály jött be, az igazgató unokaöccse, aki egy osztályba járt velük." (12); „Laci ránézett a tanárra." (49); „Misi úgy érezte, hogy valami illetlen dolog történt." (52); „Laci volt az egyetlen, aki a tanárral vele ment és együtt örült, s nem volt neki sem furcsa, sem szokatlan." (59) *Forr a bor,* 1931.

[16] Illés Endre: Móricz Zsigmond drámái = A magyar irodalom története VI., 838. l.

„De bennem elintézetlen maradt szintén... Egy része még megíratlan is. A regény, vagyis az iskolaév közepe nincs megírva: a segélyegyleti választás és a bál."[17] A *Bál* című regény az első kiadású *Forr a bor* egy jelenetének továbbírása, magyarázata. A továbbírás, amely az autotextualitás[18] variációja, egy mű jeleneteinek, szöveghelyeinek magyarázata egy másik szövegben.[19] A *Forr a bor* narrátora említi a téli segédegyleti bálat, amelynek jövedelmét Nyilas Mihály „mind tanszerre fordította s kicsinálta a nagybátyjánál, hogy megkapja a portásfülkét, amelyet nem használtak, saját külön irodahelyiségnek." (*Bál*, 176) A *Bál* ennek a szöveghelynek a kiegészítésére, magyarázatára jött létre. A térkonstrukció egy újabb helyszínnel, a segélyegylet irodájával bővül.

Móricz a két regényt 1939-ben egyesítette, az ezt követő kiadásokban a *Forr a bor* cím két – Kováts Dániel kutatásai alapján három: a *Forr a bor* Nyugatban megjelent első változatát, a Pesti Naplóban közölt *Maturát* és a *Bál*t – szöveget takar. Szilágyi Zsófia a Móricz-regénytrilógia[20] keletkezéséről szóló tanulmányában azt írja, hogy Nagy Péter monográfiájában kronologikus sorrendben tárgyalja a *Forr a bor* és a *Bál* című regényeket, „arról viszont sehol sem olvashatunk, hogy a két regény később egyesült, és ennek köszönhetően a Móricz-életműben egyetlen regénycím mögött két különböző szöveg áll."[21] Nagy Péter valóban nem említi, hogy a két regényt, a *Bál*t és a *Forr a bor*t egyesítette Móricz, azt az állítást viszont, miszerint sehol sem olvashatunk erről, megcáfolja Féja Géza 1939-es Móricz-könyve, amelyben már megállapítja a *Forr a bor* és a *Bál* összevonását: „Móricz Zsigmond a *Légy jó mindhalálig* után két regényben írta meg gimnazista korának élményanyagát, a *Forr a bor* és a *Bál* című könyvekben. Később a két regényt összeforrasztotta."[22] A Móricz-recepcióban többször is említik cikluskénti[23] a három regényt. Felvetődik a kérdés, hogyan kapcsolódnak össze ezek a

---

[17] Móricz Virág: *Tíz év I.*, 524. l.

[18] Az autotextusok típusai Lucien Dällenbach felosztásában: rezümé vagy kicsinyített tükör, ön-idézet és variáns. Lucien Dällenbach: *Intertextus és autotextus*. Helikon, 1996. 1–2., 52. l.

[19] Korda Eszter: *Ecset és toll*, 19. l.

[20] Szilágyi Zsófia a regénytrilógia alatt a *Légy jó mindhalálig*, a *Kamaszok* és a *Forr a bor* című regény végleges változatát érti.

[21] Szilágyi Zsófia: „furcsán alakul át az írásban az élet". Egy önéletrajzi regénytrilógia terve és megvalósulása: Légy jó mindhalálig, Kamaszok, Forr a bor. Alföld, 2005. 9., 58. l.

[22] Féja Géza: *Móricz Zsigmond*, 150. l.

[23] Nagy Péter azt írja monográfiájában, hogy a *Forr a bor* főhőse ugyanaz, mint az „akkor már óriási színpadi sikert arató *Légy jó mindhalálig*-é: a kis Nyilas, az írónak készülő gyermekember. Tíz esztendő múlt el a *Légy jó mindhalálig* megírása óta, s ez az idő nemcsak a regény, de hőse, Nyilas Mihály felett sem múlt el nyomtalanul. Itt már maturandus... " (Nagy Péter: *Móricz Zsigmond*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 345. l.) Czine Mihály monográfiájában az önéletrajz genezise felől közelíti meg a szövegeket, önéletrajzi regénysorozatként definiálja őket: „önéletrajzi regényeiben (*Légy jó mindhalálig*, 1920; *Forr a bor*, 1930; *Bál*, 1935; *Életem regénye*, 1937; *Míg új a szerelem*, 1938.) saját fejlődését és a fejlődését alakító kort rajzolja". (Czine Mihály: *Móricz Zsigmond*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1992, 90. l.)

művek regényciklussá: az önéletrajzi elemek, a fejlődéstörténet-szüzsé vagy a főszereplő nevelődése által. A regények középpontjában az elbeszélt én kiformálódása áll. Nevelődési, illetve fejlődéstörténeti szüzséről akkor beszélhetnénk, ha a regényciklus minden darabjának Nyilas Mihály lenne a főszereplője. A töredékben maradt *Kamaszok* diákját azonban nem Nyilas Misinek, hanem Keserű Lajoskának hívják. Ebből arra következtethetünk, hogy Móricz a művet nem a *Légy jó mindhalálig* folytatásának tervezte. A *Forr a bor* 1931-es kiadásának hátlapján publikált szöveg azonban nem konkrétan Nyilas Misi, hanem egy „ifjú lélek" fejlődéstörténetét hirdeti. A *Bál* és a *Forr a bor* című regények főszereplője Nyilas Mihály, ebből a szempontból a regénysorozat részét képezik. A regényciklus anyaga a lineáris kronológia szabályai szerint épül, amiből kibontakozik a nevelődés folyamata. A *Légy jó mindhalálig* című regényben a főhős másodikos, a *Kamaszok*ban a gimnázium ötödik osztályát végzi, a *Forr a bor*ban és a *Bál*ban nyolcadikos, érettségi előtt áll.

Az iskola-narratívák később keletkezett darabjai visszautalnak az előző regényekre. Ezekben több szöveghelyen beszéli el a narrátor Nyilas Mihály iskoláztatásának történetét, mintha a töredékben maradt regény cselekményével, azaz a ciklus hiányzó részével akarná megismertetni a befogadót: „Most már a harmadik iskolában végezte a gimnáziumot, s a legutóbbi iskolaváltoztatása szinte tragikus körülmények között folyt le. Előbb Debrecenben volt kisdiák, s a harmadik osztály után szülei hazavitték Sárospatakra. Az ős kollégiumban azonban nem tudott helytállni, nem tudott presztizst teremteni, mert az öccsei gyenge tanulók voltak, s őt is csak abba a kategóriába sorozták. (...) Hatodikban karácsonykor három szekundát kapott, ami annyira elkeserítette, hogy többet nem akart iskolába menni. (...) Aztán a szünidő végén bátyjával eljött ebbe az alföldi városba, ahol úgy érezte, mintha valami roppant nívósüllyedésben volna része a két híres és nagy kollégium után." (*Forr a bor*, 1931; 53) Ha a fenti szövegrészletet a narrátor kontinuitásra törekvéseként, az olvasó megértését segítő – a hiányzó cselekményelemeket magyarázó – aktusaként értelmezzük, akkor Móricz iskola-narratíváit egymásra vonatkozó, összefüggő epikai szerkezetként, kontinuumként olvashatjuk.

Az iskola terének tárgyi világa Gaston Bachelard térelméletének aspektusából

A tér berendezése mindig utal arra, aki létrehozta. A különféle iskolatípusok – egyházi, katonai – arculatát a berendezési tárgyak is kifejezik. Az iskolai környezet berendezése, az iskolabelső tárgyi rekvizitumai azonban eredeti funkciójuk mellett más szerepet, jelentést is felvesznek. A bútorok, a díszítő elemek és színeik jelképes tartalmakat hordoznak.

A fiók, a láda és a szekrény olyan térelemek, amelyek a belső téren belül újabb belső tereket nyitnak meg. Gaston Bachelard francia filozófus térelmé-

letének (*La poétique de l'espace*) *Fiók, ládák és szekrények* című fejezetében e tárgyakról mint a titkok tárolóiról, a bensőségesség szféráiról beszél: „A szekrény és polcai, a szekreter és fiókjai, a láda dupla feneke a titkos lelki élet igazi orgánumai. Ha ezek és más éppen ennyire valorizált tárgyak nem léteznének, intim életünkből hiányozna az intimitás modellje. E keveréktárgyak, tárgy-szubjektumok, akár mi is – a mi segítségünkkel, a mi számunkra – bizonyos intimitást birtokolnak."[24] A szekrény tartalmát akárkinek nem tárjuk fel, ezért Bachelard az emlékezetet is a szekrénnyel hozza összefüggésbe, az emlékezet az emlékek szekrénye, tárolója. A láda, a doboz és a ládikó kinyitható tárgyak. Ha felemelik a fedelüket, új dimenziót nyitnak meg: „Ha a ládikót becsukják, visszaadják a tárgyak közösségének, és újra elfoglalja a helyét a külső térben. Abban a pillanatban, amikor a ládikó kinyílik, többé nem működik a külső és belső dialektikája. A külső megszűnik, a legnagyobb paradoxon pedig, hogy a kiterjedés dimenzióinak többé nincsen értelmük, mert új dimenzió nyílt meg, az intimitás dimenziója."[25]

A *Légy jó mindhalálig* szövegstruktúrájának kezdete helyargumentum: az elbeszélő külső perspektívából láttatja a kollégium épületét, majd a külső perspektívából belsőre vált, úgy, hogy fokozatosan szűkíti a teret a cétusra, majd a cétus közepén álló asztalra, végül az asztal legutolsó, legbelső fiókjára. Nyilas Misi a centrális helyzetű asztal mellett áll, térbeli helyzete mutatja a szereplőstruktúrában elfoglalt helyét: „A kisdiák e percben a szoba közepén álló nagy asztal legutolsó, legbelső fiókját kihúzva, abban kotorász. Ennek a fióknak az első oldala zöldre van festve, mint maga az asztal. De az asztal felső lapja már erősen meg van kopva, a fiók azonban még mindig friss zöld, s ez igen tetszik a kisdiáknak, csak azt sajnálja, hogy a fiók régi birtokosai a kulccsal már ezt is összevissza karmolászták." (*Légy jó mindhalálig*, 7) A fióknak anticipációs szerepe van a szövegkezdetben: a legutolsó, legbelső fiók (és tulajdonosa) Gaston Bachelard gondolatrendszerében a legféltettebb titkok őrzője. Nyilas Misi valóban sok titkot őriz, de nem csak neki vannak rejtélyei, megismeri a különféle társadalmi közegbe tartozó debreceni családok életét, és megtudja titkaikat is.

A regénykezdet tere a fiókig szűkül, a szöveg a fiók tartalmának részletes leírásával, a tárgyak elrendezésével folytatódik. Az elhelyezés a „dolgoknak a valahová tartozás lehetőségét kínálja fel, és innen kiindulva az egymáshoz tartozását".[26] A tárgyak elhelyezése rámutat birtoklójuk karakterére is: „A fiókban szép rendetlenséggel volt belegyömöszölve egy rakás iskolai könyv és füzet." (*Légy jó mindhalálig*, 7) A fiókban uralkodó állapotot definiáló, össze nem illő, ellentétes elemekből építkező szószerkezet, a „szép rendetlenség"

---

[24] Gaston Bašlar: *Poetika prostora*, 88. l.

[25] Gaston Bašlar: *Poetika prostora*, 94–95. l.

[26] Martin Heidegger: *A művészet és a tér* = „... *költőien lakozik az ember...*" *Válogatott írások*, 214. l.

hanyagságra, gondatlanságra enged következtetni. A „belegyömöszöl" ige azonban utal a rendetlenség okára, szűk helyre kell benyomkodni az összes „kincset". A kinyitott fiókban látható tárgyakról a narrátor közli, hogyan jutottak a fiókba, kik voltak az előző tulajdonosaik, mi a rendeltetésük. Ezekből a tárgy-történetekből kezd kibontakozni a főhős jelleme: „A kisdiák a Békési latin nyelvtanért nyúlt bele, mert mennie kell a füvészkertbe latint tanulni, éspedig a gerundiumok s gerundivumok titkos fejezetét... (...) Volt ott a fiókban tudniillik egy Csokonai Vitéz Mihályról szóló könyv, amelyet harminc krajcárért vett az antikváriusnál, akinek a kirakatában töltötte az egész múlt évet ez a könyv, s ő akkor még nem lévén bentlakos, ahányszor iskolába jött, mindig odapillantott a kirakatba, hogy megvan-e még ez a könyv. (...) Most már egyéb is volt a fiókban. Egyik osztálytársától megvett egy füzetet öt krajcárért a Történelmi Arcképcsarnokból, aki biztosan otthonról lopta el, s úgy árulta tízpercben az osztályban, s megígérte, hogy többet is fog szerezni." (*Légy jó mindhalálig*, 7, 10) A fiókba helyezett dolgok a gyerek számára vágytárgyak. Számos tárgy szimbolikus jelentőségét az utána való vágyakozás határozza meg, vágytárgy ugyanis sokféle okból lehet valami: „egyénenként változó, hogy ki mit tekint annak. Lényegében ahány emberi motivációt el tudunk különíteni, azok mindegyikéhez kapcsolhatók vágytárgyak is: van, amit gazdasági értéke, mást elfogyasztásának, illetve használatának élvezete, az általa nyújtott szabadságérzés, vagy maga a birtoklás öröme tesz vágytárggyá."[27] A szövegkezdetnek a fiók tartalma feletti „seregszemléje" azért fontos, mert a fiók tartalma a birtokos karakterének mutatója, a jellemnek viszont sorsalakító funkciója van. Misi magánya, társaitól való elkülönülése a tárgyakba projektálódik.

A regények szimbólumanyagában a tárgyak színe is jelentést hordoz. A szín „hol harmonikus, hol karakterisztikus, gyakran diszharmonikus, ám mindig döntő és jelentős hatást gyakorol"[28] az emberre. A cétus közepén álló asztal és Misi fiókja zöld színű. A kék és sárga szín keveréke, a zöld nyugtatólag hat a szemre: „Ha a két anya-színt a keverés során pontos egyensúlyban tartjuk olyképp, hogy túlsúlyával egyik se hasson, a szem s a kedély a keveréken úgy pihen el, mint valami egyszerű dolgon. Nem akarunk továbbmenni onnét – és nincs is tovább. Ezért választanak olyan szobákhoz, amelyekben hosszabb tartózkodásra számítanak, többnyire zöld tapétát."[29] Az asztal zöld színét egyrészt elhelyezésének színhelye, az iskola indokolja, másrészt a szín szimbolikája, a zöld „a kezdetnek, az alacsony szintnek, az »éretlenségnek«, tehát annak a körülménynek a szimbólumeleme, hogy va-

---

[27] Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *Tárgyak szimbolikája*, 15. l.

[28] Johann Wolfgang Goethe: Színelméleti írások = Antik és modern. Antológia a művészetekről, 424. l.

[29] I. m., 430. l.

lami kezdődik, fejlődésének elején tart."[30] Gaston Bachelard térpoétikájában azt írja, hogy egy gondosan elkészített bútordarab néha olyan belső perspektívával rendelkezik, amely az álmodozás által folyton változik. Amikor az ember kinyit egy ilyen ládát vagy szekrényt, egész lakást talál benne. A ládikóban egy egész ház rejtőzködik.[31] Ilyen bútordarab Nyilas Misi fiókja is, amelyben „koronás királyok és üstökös hősök laknak" (*Légy jó mindhalálig*, 10). A fiók és tartalma az öröm forrása is, a kisdiák ide gyűjtögeti azokat a dolgokat, amikre vágyik, és ha alkalma adódik „lopva néhány percet mer szentelni kincsei zsugori szemléletének" (*Légy jó mindhalálig*, 7). A fiók tele van emlékekkel is, a bútordarab emiatt felébreszti a főhősnek a tárgyak megvásárlása miatti bűntudatát. Nyilas Misi ragaszkodik a tárgyaihoz, mintha valami szent áhítatot közvetítenének számára, boldogsággal töltik el: „Rendkívül és kimondhatatlan gyönyöröket élvezett, hogy neki van egy saját vásárlású, igazi vastag könyve, amire ráírta a nevét" (*Légy jó mindhalálig*, 10), és „hogy becézte aztán ezt a sárgás, finom bőrkönyvecskét!" (*Légy jó mindhalálig*, 11). Misi tárgyimádatában is eltér a többiektől, különc. Osztálytársait nem érdeklik a tárgyak: „Egyik osztálytársától megvett egy füzetet öt krajcárért a Történelmi Arcképcsarnokból, aki biztosan otthonról lopta el, s úgy árulta tízpercben az osztályban (...) az öt krajcáron rögtön vett két almát és egy zsemlyét, s azt megette az ő szeme láttára, így hamar végzett az öt pénzzel; ellenben ő nagyszerű örömöket érzett, hogy koronás királyok és üstökös hősök laknak a fiókjában, a boldog hideglelés is utolérte, ha csak a sarkát megpillantotta a füzetnek..." (*Légy jó mindhalálig*, 10) Misi a fiókban tartja a *Jegyzeteket*. A pergamen kötésbe bekötött hófehér lap tabula rasa, metafora: „valami nagy feladatot látott ebben a könyvben, amit meg fog oldani... egy megostromlandó vár volt ez, ami legfőbb dicsőségét szerzi meg, ha sikerül..." (*Légy jó mindhalálig*, 12) A Móricz-regényben az erkölcsi parabola állandóan parodisztikus, profán változatba tűnik át, írja Kiczenkó Judit a *Jegyzetek*ről, mert „a kötés lopott, maga Misi lopta a szeretett Törökéktől, a Török gyerekek pedig labdának használták, most is »sok volt rajta a plezur s a föld«."[32] Misi fiókja privát szféra, olyan térrész az iskolában, amit nem kell megosztania mással. A kisdiák így is viszonyul a fiókhoz, előző birtokosai viszont csak ideiglenes bútordarabként kezelték, és „a kulccsal már ezt is összevissza karmolászták." (*Légy jó mindhalálig*, 7) Az előző tulajdonosok az iskolát ideiglenes élettérként és létformaként kezelték, a tárgyi környezettel kapcsolatban az „addig az enyém, amíg használom" elvét érvényesítették.

---

[30] Bonyhai Gábor: Az értékek kibontakozása és az ismétlődés Thomas Mann „Doktor Faustus"-ában = Horváth Iván – Veres András, szerk.: Ismétlődés a művészetben, 337. l.

[31] Gaston Bašlar: *Poetika prostora*, 95–96. l.

[32] Kiczenkó Judit: *Légy jó mindhalálig*. Szabó B. István, szerk.: *A magvető nyomában*, 66. l.

A bútorok és a titkok szoros kapcsolatban állnak: „Az emberi kéz gyártotta komplex bútordarabok a titkok iránti szükségletek megfogható tanúbizonyságai. Nem csupán rejtekhelyek, nem csak az értékek biztonságos őrzése a funkciójuk. A zár ugyanis kihívás a feltörőnek. A zár pszichológiai megközelítést igényel. (...) Az indiszkrétet jobb becsapni, mint dacolni vele, vagy hatalmat kifejező jelekkel ijesztgetni. Ebből a felismerésből indulnak ki a többszörös dobozok, dupla fenekű ládák készítői. Az első dobozba kerül az indiszkréciót kielégítő hamis, félrevezető titok."[33] A (titkos) tárgykomplexumokat gyártó asztalosmesterség is bizonyítja, hogy a doboz és a titok összefügg. Nyilas Misi ládájának, a nemzedékeken át öröklődő családi tárgynak is van egy titkos fiókja: „A ládája ugyanis a nagyapja hajdani kocsiládája volt, amivel Patakra járt diáknak, persze, az édesanyjának az apja, és ennek a ládának volt egy titkos fiókja. Le lehetett nyitni a rendes bal oldali fióknak a fenekét, mert dupla feneke volt, s abba bele lehetett tenni a pénzt vagy kisebb tárgyakat, s úgy volt a zárója csinálva, hogy két pálcát kellett benne jobbrabalra tolni, s akkor kinyílt, de azt senki se ismerte volna meg, aki nem tudta, hogy az titkos fiók." (*Légy jó mindhalálig*, 39) Misi ide dugja el a ládájába került idegen eszközt (Böszörményi kését). A ládába tett kés karakter-próba. A narrátor nem ad magyarázatot arra, ki tette oda, az epizód funkciója Misi jellemének prezentálása: a ládájába csempészett kést nem képes megtartani, nem engedi a lelkiismerete. Ez az epizód aktivizálódik az olvasó tudatában, amikor Misit a reskontó ellopásával vádolják.

Az enteriőr berendezését az elkülönülés, a magány mutatójaként is értelmezhetjük. Ilyen értelmezési lehetőséget kínál fel Nyilas Misi ágyának térbeli helye a cétusban: „Még be sem iratkozott, csak éppen hogy elhelyezkedett a kollégium második emeletén a 19. számú coetusban, ahol a *legutolsó* ágyat kapta, azt, amelyik *külön áll* az ajtó mellett, mert hét ágy lévén a szobában, három-három egymással szemben volt a főfalon, a hetedik pedig keresztben az ajtó kisebb falán; szóval azt az ágyat, amelyet minden diák megvetett, ő azonban ennek az ágynak különösen s rendkívül örült, mert úgy tűnt föl neki, hogy ez az ágy olyan, mint egy önálló vár, nagyon szerette, hogy nincs a többiek közé bedugva, hanem neki magának egészen külön fészke van." (*Légy jó mindhalálig*, 8) A főhős ágyhoz fűződő viszonyát a narrátor a vár- és a fészek-metaforával érzékelteti. A vár-metafora a védelmi jelleget hangsúlyozza. A fészek női princípium, az otthon, a védelmező anya szimbóluma. E jelentéstartományt a szöveg összekapcsolja a várnak a védő, biztonságot adó erősség jelentésével. A kényelem érzése az embert az állattal és annak rejtekhelyével való összehasonlításra ösztökéli: „A kényelem a rejtekhely primitivizmusához vezet bennünket. A fészek, mint minden pihenéssel és nyugalommal kapcsolatos kép, közvetlenül az egyszerű ház képéhez kapcso-

[33] Gaston Bašlar: *Poetika prostora*. 91–92. l.

lódik. A fészek a biztonságos menedékhelyet jelenti" – állapítja meg Gaston Bachelard térelméletének a fészekről írt fejezetében.[34] Az ágy térbeli pozíciója a többiektől, a csoportból való kiválás vágyát érvényesíti. Az ágyhoz, a ládához és a fiókhoz a regény zárlatában új konnotáció, a halál-képzet társul: „ez az én ágyam – mondta, s megérintette, mint éjfélkor koporsóját az ébredő halott. – Ez az én ládám – mondta, s rátette ujjait a ládára, mint a fejfára –, ez az én fiókom – és megkerítette virágfakasztó varázzsal debreceni diákságának kopott sírkertjét, a zöld asztal tetejét..." (*Légy jó mindhalálig*, 274)

Kiadások

MÓRICZ ZSIGMOND: *Bál*. Pesti Napló, Budapest, é. n.

MÓRICZ ZSIGMOND: *Forr a bor*. Athenaeum, Budapest, 1931.

MÓRICZ ZSIGMOND: *Kamaszok = Kisregények II*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1956.

MÓRICZ ZSIGMOND: *Légy jó mindhalálig*. Akkord Kiadó, Budapest, é. n.

Irodalom

BAŠLAR, GASTON: *Poetika prostora*. Čačak–Beograd, 2005.

BONYHAI GÁBOR: *Az értékek kibontakozása és az ismétlődés Thomas Mann „Doktor Faustus"-ában* = Horváth Iván – Veres András, szerk.: *Ismétlődés a művészetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 334–354. l.

DÄLLENBACH, LUCIEN: *Intertextus és autotextus*. Helikon, 1996. 1–2., 51–66. l.

FÉJA GÉZA: *Móricz Zsigmond*. Polisz Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005.

GOETHE, JOHANN WOLFGANG: *Színelméleti írások = Antik és modern. Antológia a művészetekről*. Gondolat, Budapest, 1981. 391–468. l.

HARSÁNYI ZSOLT: *Légy jó mindhalálig*. Nyugat, 1924. 4., 282–283. l.

HEIDEGGER, MARTIN: *A művészet és a tér = ... költőien lakozik az ember..." Válogatott tanulmányok*. T-Twins Kiadó, Budapest – Pompeji, Szeged, 1994, 211–217. l.

ILLÉS ENDRE: *Móricz Zsigmond drámái = A magyar irodalom története VI*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR: *Tárgyak szimbolikája*. ÚMK, Budapest, 2005.

KICZENKÓ JUDIT: *Légy jó mindhalálig* = Szabó B. István, szerk.: *A magvető nyomában. Móricz Zsigmondról*. Anonymus Kiadó, Budapest, 1993, 53–71. l.

KIRÁLY GYÖRGY: *Légy jó mindhalálig*. Nyugat, 1921. 2., 86–89. l.

KORDA ESZTER: *Ecset és toll. Az Ottlik-próza vizuális narrációja*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2005.

KOVÁTS DÁNIEL: *Móricz Zsigmond és Sárospatak*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1994.

MÓRICZ VIRÁG: *Apám regénye*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

MÓRICZ VIRÁG: *Tíz év I–II*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

---

[34] Gaston Bašlar: *Poetika prostora*. 98–99.

MÓRICZ ZSIGMOND *levelei I.* Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta F. Csanak Dóra, Akadémiai Kiadó. Budapest, 1963.
SZILÁGYI ZSÓFIA: *„furcsán alakul át az írásban az élet". Egy önéletrajzi regénytrilógia terve és megvalósulása: Légy jó mindhalálig, Kamaszok, Forr a bor.* Alföld, 2005. 9., 53–64. l.

THE SCHOOL-NARRATIVES OF ZSIGMOND MÓRICZ

(1920: *Légy jó mindhalálig /Be Good until Death*)

The study wishes to find an answer to the question of whether Zsigmond Móricz's school narratives, the novels *Légy jó mindhalálig* (*Be Faithful Unto Death*), the unfinished *Kamaszok* (*Teenagers*), *Forr a bor* (*Wine in Ferment*) and *Bál* (*The Ball*) - which were advertised as a series on the back cover of *Forr a bor* published by Athenaeum Printing House in 1931 - could be read as works of coherent epical structure, that is, as a continuum. The second part of the paper examines the function of the school's world of material objects in the novel *Légy jó mindhalálig* basing the analysis on Gaston Bachelard's *The Poetics of Space*.

Keywords: school-narrative, a series of novels, autotextuality, world of material objects, function of objects, Gaston Bachelard's spatial poetics, colour symbology, the inner perspective of a drawer and a packing-case, the feeling of provisionality, objects of desire